

УДК 504.556+639.3

О. М. ГОГОЛЬ

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
пл. Свободи 6, м. Харків, 61022*

АНАЛІЗ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2013 – 2017 РОКИ

На основі аналізу законодавчої бази України, нормативних документів та передового досвіду організації рибного господарства на регіональному рівні проаналізовано Програму розвитку рибогосподарування у Харківській області. Визначено пріоритетні напрямки та етапи її реалізації. Важливим елементом аналізу є кількісний вираз очікуваних результатів від втілення Програми.

Ключові слова: рибне господарство, водосховище, водні ресурси, програма розвитку, рибопродуктивність

Gogol O. M. ANALYSIS PROGRAM DEVELOPMENT Fisheries Kharkiv region in 2013 - 2017 YEARS

On the basis of analysis of legislative base of Ukraine, normative documents and front - rank experience of organization of fish industry at regional level Program of development of fish economy is analysed in the Kharkov area. Priority directions and her implementation phases are certain. The important element of analysis is quantitative expression of the expected results from embodiment of Program.

Keywords: fish industry, storage pool, aquatic resources, program of development, fish productivity

Гоголь О. Н. АНАЛИЗ ПРОГРАММЫ РАЗВИТИЯ РЫБНОГО ХОЗЯЙСТВА ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ НА 2013 - 2017 ГОДЫ

На основе анализа законодательной базы Украины, нормативных документов и передового опыта организации рыбного хозяйства на региональном уровне проанализирована Программа развития рыбного хозяйства в Харьковской области. Определены приоритетные направления и этапы ее реализации. Важным элементом анализа является количественное выражение ожидаемых результатов от воплощения Программы.

Ключевые слова: рыбное хозяйство, водохранилище, водные ресурсы, программа развития, рыбопродуктивность

Вступ

Постановка проблеми. Рибне господарство України є неподільним рибогосподарським комплексом і специфічною галуззю, яка включає в себе вилов риби та її переробку, відтворення й охорону рибних запасів, наукове та кадрове забезпечення. Важливість збереження рибної галузі як цілісного сектору економіки впливає на потреби забезпечення населення продовольством, а галузей національної економіки – сировиною, а також відтворення природних живих ресурсів.

Разом із експлуатацією безпосередньо водних ресурсів (первинне водокористування), абсолютна більшість указаних водних об'єктів традиційно використовувалася для риборозведення, починаючи з моменту їх створення. Цей процес в умовах перебудови соціально-економічних і правових відносин після створення незалежної держави набув достатньо невпорядкований характер.

Суперечність нормативної бази, відсутність системного ефективного контролю, загальної спрямованості усього рибогосподарського процесу, екологічний стан водойм як у межах усієї держави, так і в Харківській області обумовили вкрай низьку ефективність рибогосподарського використання більшості водних об'єктів.

Крім того, невпорядкованість господарювання, відсутність ефективного контролю за станом водних об'єктів призвели до формування загрози і дисбалансу функціонування гідроекосистем у загальноекологічному плані.

У зв'язку з вище зазначеним **метою статті** є дослідження Програми розвитку рибного господарства Харківської області на 2013-2017 роки.

Відповідно до поставленої мети в статті вирішені наступні **завдання:**

– розглянути загальний стан рибного господарства Харківської області;

– проаналізувати мету та завдання Програми розвитку рибного господарства Харківської області;

– дослідити основні шляхи, які забезпечать розвиток рибного господарства у Харківській області на сучасному етапі;

– охарактеризувати етапи реалізації та кількісні і якісні показники виконання Програми;

- представити очікувані результати програми.

Результати досліджень

Програма розвитку рибного господарства Харківської області на 2013 – 2017 роки (далі – Програма) розроблена на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 04.07.2011 № 24843/3/1-11 стосовно вжиття заходів з підвищення рибопродуктивності внутрішніх водойм, рішення колегії Міністерства аграрної політики та продовольства України від 24.05.2011 з питання «Про перспективи розвитку внутрішніх водойм та збільшення виробництва продукції рибництва».

Фонд рибогосподарських водойм Харківської області налічує 57 водосховищ загальною площею 32,835 тис. га, 2538 ставків площею 13,174 тис. га. Крім водосховищ і ставків на території області протікає 25 річок басейну р. Дніпро загальною довжиною 1072 км і 106 річок басейну р. Дон загальною довжиною 3177 км, налічується 584 озера загальною площею 4466,0 га та водойма-охолоджувач Зміївської ТЕС площею 1266 га.

Серед найбільших водойм Харківської області, перспективних для вирощування товарної риби та здійснення рибогосподарської діяльності, є:

Печенізьке водосховище – розташоване у Печенізькому і Вовчанському районах Харківської області на р. Сіверський Донець. В експлуатації – з 1964 року. Має площу 8600 га при НПР. Площа мілководь з глибинами до 2 м становить 2300 га. НПР – 100,5 м БС. Зорієнтовано у напрямку північ-південь.

Червонооскільське водосховище – розташоване на території Куп'янського, Борівського та Ізюмського районів Харківської області на річці Оскіл, найбільшій притоці р. Сіверський Донець. Введено в дію в 1953 році, площа водного дзеркала складає 12270 га при НПР (НПР - 72,5 м БС). Площа міл-

Стан вивчення питання. Проблематика розвитку рибного господарства країни перебуває в полі зору вчених, різні аспекти досліджуються у працях таких українських науковців, як: Я. Берсуцький, З. Варналій, В. Воротін, Л. Воротіна, В. Гець, А. Дігтяр, В. Колот, Т. Кондратюк, О. Мордвінов. Але жодне дослідження не торкається програми розвитку рибного господарства Харківської області.

ководь із глибинами до 2 м становить 5400 га. Зорієнтовано у напрямку північ-південь.

Краснопавлівське водосховище – розташоване на території Лозівського району Харківської області, створено на каналі «Дніпро-Донбас», який сполучається з Дніпродзержинським водосховищем. Площа водного дзеркала складає 3400 га. Зорієнтовано у напрямку північ-південь.

Озеро Лиман – розташоване на території Зміївського району Харківської області, площа – 1266 га. Введено в дію в 1959 році як водойма-охолоджувач Зміївської ТЕС.

На рисунку 1 зображено діаграми загального фонду рибогосподарських водних об'єктів

На даний час використання водних біоресурсів урегульовано нормативно-правовими актами: Закон України «Про тваринний світ», Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження тимчасового порядку ведення рибного господарства й здійснення рибальства», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення любительського й спортивного рибальства», Інструкція про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах, Інструкція про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів, Інструкція про порядок проведення робіт з відтворення водних живих ресурсів, Правила промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України.

Незважаючи на це, ситуація у галузі рибогосподарського використання більшості водойм Харківської області суттєво не змі-

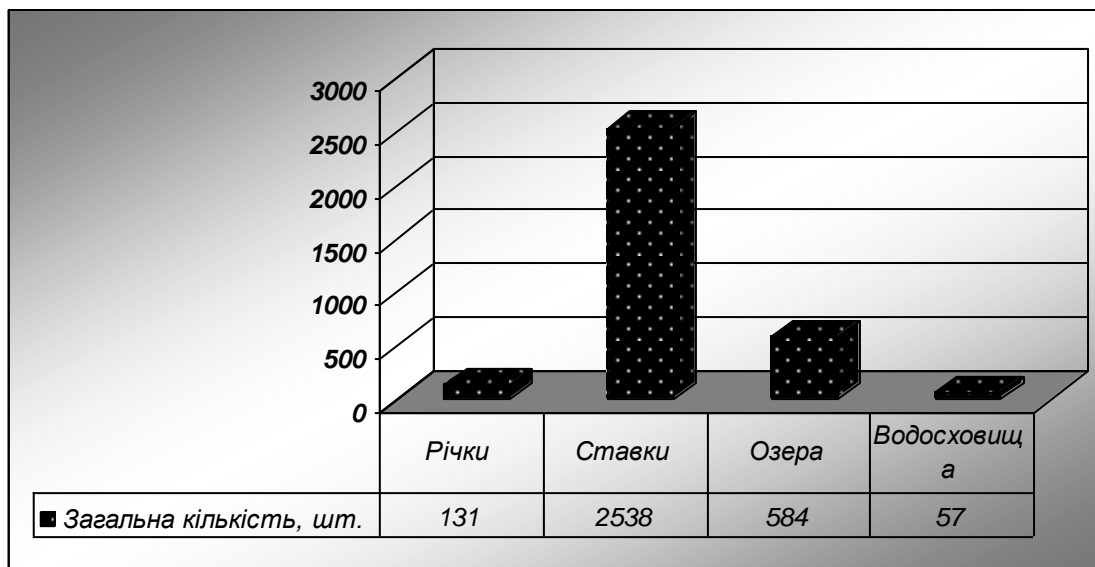

Рис. – Загальний фонд рибогосподарських водних об'єктів

нилася: рибогосподарський потенціал області реалізований лише на 30%.

Згідно з науковими дослідженнями середня потенційна рибопродуктивність водойм області складає 176,6 кг з 1 га, у розрахунку на душу населення області – 3,23 кг живої риби, що складає більше ніж 25 % від середнього фактичного споживання. Максимальна фактична промислова рибопродуктивність водосховищ, наприклад Печенізького водосховища (8600 га водного дзеркала), становить 40 кг/га.

Рибопродуктивність малих водойм не розраховується, оскільки обсяги вилучення риби на їх акваторіях не реєструються, статистичний аналіз майже відсутній. Указані потенційні параметри рибопродуктивності відповідають задекларованим у Законі України «Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року».

Основною причиною невиконання зазначеної програми і низької ефективності рибогосподарського процесу у Харківській області є відсутність стратегії розвитку рибного господарства та майже відсутнє державне фінансування, у тому числі підтримка вітчизняного виробника (пільгове кредитування, пільгові умови оренди земель водного фонду тощо). Розроблені у попередній період програми та концепції не були впроваджені з багатьох причин, у тому числі через декларативний характер положень, викладених у цих програмах.

Метою досліджуємої Програми є: отри-

мання додаткової рибної продукції за рахунок оптимізації рибогосподарського процесу в Харківській області та впровадження комплексних заходів з підвищення продуктивності водойм за видами водних біоресурсів.

Згідно з висновками галузевих виробничих та науково-дослідницьких установ регіону обсяг вирощування та вилучення цінної рибної продукції у короткий термін (до 5 років) можливо збільшити шляхом упровадження конкретних заходів з підвищення рибопродуктивності водойм Харківської області.

Населення Харківської області станом на 2010 рік складає 2,756 млн. осіб. Рекомендована наукова норма споживання риби та рибної продукції на одну особу за рік складає 18 – 20 кг, за даними Державного агентства рибного господарства України – фактично споживається близько 14 кг. Основна маса риби, що споживається населенням, це морська риба, вилучена як у водоймах, що розташовані у межах України, так і у Світовому океані. Підвищення рибопродуктивності водних біоресурсів Харківської області обумовлена також необхідністю приведення обсягу споживання рибної продукції населенням області у відповідність до фізіологічної норми.

Запропоновані в програмі заходи дозволять без екологічного збитку збільшити щонайменше у 3 рази обсяги вилучення риби та її реалізації за різними цінновими категоріями. Це дозволить збільшити обсяги постачання рибної продукції на внутрішній

споживчий ринок і відповідно – її здешевлення. Таким чином буде підвищено рівень доступності цього продукту для всіх верств населення.

Кінцевим результатом виконання Програми є: збільшення виходу товарної рибної продукції з водойм Харківської області до 4 тис. тонн за 5 років; введення в рибогосподарський фонд орендованих водойм (8 тис. га водойм); поліпшення загального екологічного стану водних об'єктів Харківської області, що використовуються для питного водопостачання, шляхом підвищення якості води за рахунок зариблення рослинніми видами риб і ведення науково-обґрунтованих обсягів використання водних біоресурсів (Печенізьке водосховище).

В умовах економічної кризи виникає необхідність вирішення будь-якої господарської проблеми шляхом підвищення ефективності виробничого процесу із залученням мінімальних матеріальних затрат. Основним шляхом розвитку рибогосподарської галузі у Харківській області є забезпечення максимальної, але в межах екологічно допустимого рівня, продуктивності водойм за рахунок створення умов для ефективного природного відновлення існуючих рибних ресурсів і споживання надлишкових запасів кормової бази рибами, які спроможні їх ефективно засвоювати.

Запропоновані у попередні часи заходи із збільшення обсягів рибної продукції, зокрема за рахунок будівництва риборозплідників, нарощування обсягів виробництва штучних кормів із біологічно активними домішками, створення господарств на основі інтенсивного рибництва, на сьогодні не можуть бути масово реалізовані через брак коштів на їх упровадження.

Ураховуючи викладене вище, в Програмі пропонуються основні шляхи, які забезпечать розвиток рибного господарства у Харківській області на сучасному етапі:

1. Приведення рибогосподарської діяльності на малих водних об'єктах Харківської області відповідно до вимог чинного природоохоронного законодавства, яким регламентується порядок рибогосподарської експлуатації водойм на основі науково-біологічних обґрунтувань та Режимів рибогосподарської експлуатації.

2. Підвищення рівня відтворення аборигенних видів риб за рахунок створення штучних нерестовищ.

3. Реорганізація охоронного процесу.

4. Одним із шляхів вирішення питання щодо охорони та відтворення водних біоресурсів, запасів промислових видів риб у водоймах області є впровадження заходів, націлених на запобігання потрапляння молоді риб до водозабірних споруд.

5. Штучне відтворення.

Програма буде виконуватися в 2 етапи.

1 етап виконання Програми (2013 – 2015 роки):

– приведення рибогосподарської діяльності на малих водних об'єктах Харківської області до вимог чинного природоохоронного законодавства шляхом розроблення науково-біологічних обґрунтувань та Режимів рибогосподарської експлуатації;

– залучення до проведення досліджень спеціалізованих наукових установ та закладів відповідного профілю;

– проведення серед широких верств населення області агітаційної роботи з питань охорони, використання та відтворення водних живих ресурсів (розроблення та оформлення стендів, аншлагов та щитів з рибоохоронної тематики) у межах вимог чинного законодавства;

– забезпечення діяльності на водозабірних спорудах підприємств різної форми власності (установлення рибозахисних пристроїв (РЗП), визначення ефективності роботи РЗП, упровадження інноваційних технологій та встановлення нових зразків РЗП, інвентаризація існуючих РЗП) відповідно до вимог чинного законодавства.

2 етап виконання Програми (2016 – 2017 роки):

– підвищення рівня відтворення аборигенних видів риб шляхом створення штучних нерестовищ (санация природних нерестовищ, реконструкція старих нерестовищ). Кількість штучних нерестовищ повинна відповідати відтворювальному потенціалу аборигенних риб у процесі їх використання;

– проведення штучного відтворення водних живих ресурсів у водоймах області на підставі науково-біологічних обґрунтувань. З метою утилізації надлишкової біологічної продукції проводити роботи з інтродукції рослинніми видами риб, у першу чергу товстолобика;

– підвищення якості рибопосадкового матеріалу (зарибку) та корегування обсягів зариблення залежно від змін загальноєкологічної та гідробіологічної ситуації на кожному водному об'єкті;

Таблиця

Кількісні показники виконання Програми

Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Найменування показника	Одиниця виміру	Всього за Програмою
1. Створення та відновлення природних і штучних нерестовищ для цінних видів водних біоресурсів найбільших водойм Харківської області: Червоноо-скільському, Краснопавлівському водосховищах та оз. Лиман	Штучні нерестові гнізда (установлення і обслуговування)	Кількість нерестових гнізд (тис. од.)	12500 од.
2. Проведення інвентаризації водозабірних споруд області та обладнання їх ефективними системами рибозахисту	Інвентаризація водозабірних споруд	Одиниць	37
	Іхтіологічні спостереження та ефективність РЗП	Одиниць	10
3. Штучне відтворення у водних об'єктах Харківської області ресурсних і функціонально цінних видів риб	Показник зариблення водойм Харківської області молоддю водних біоресурсів за власний рахунок підприємств, установ та організацій різних форм власності (в тому числі Обласним комунальним спеціалізованим підприємством з виконання норм екологічної безпеки)	Млн. екз.	17,3
4. Збільшення обсягів вилову водних біоресурсів з водойм Харківської області	Показник вилову водних біоресурсів суб'єктами господарської діяльності	Тис.тонн	3,0
5. Проведення агітаційної та роз'яснювальної роботи щодо вимог чинного законодавства з питань ведення рибного господарства	Кількість інформаційних стендів з розміщенням на них законодавчих актів та інформації з питань ведення рибного господарства, правил рибальства тощо	Одиниць	27
	Кількість заходів, спрямованих на проведення роз'яснювальної роботи з орендарями земель водного фонду з питань здійснення ними рибогосподарської діяльності. Проведення нарад з орендарями земель водного фонду на рівні районних державних адміністрацій	Одиниць	27
	Кількість розроблених та розповсюджених серед населення інформаційних буклетів та листівок з інформацією щодо питань охорони та відтворення водних біоресурсів, вимог чинного законодавства при здійсненні любительського і спортивного рибальства	Одиниць	320

– вжиття заходів щодо приведення у відповідність до вимог чинного законодавства роботи на водозабірних спорудах підприємств різної форми власності (установлення рибозахисних пристроїв (РЗП), визначення ефективності роботи РЗП, упровадження інноваційних технологій та встановлення нових зразків РЗП, інвентаризація існуючих РЗП);

– створення племінного центру з підтримки та відновлення стада плідників чис-

тих ліній рослиноїдних риб на базі існуючих риборозплідних організацій.

В таблиці 1 представлені кількісні показники виконання Програми.

Програма має виражену комплексну спрямованість як при розробленні конкретного напрямку завдання (поетапне виконання: спочатку розробляється науково-біологічне обґрунтування, потім проект проведення робіт і в подальшому – безпосереднє виконання робіт), так і при прогнозованому очікуванні результатів (багатове-

кторні – економічний, соціальний, екологічний та нормативно-правовий ефекти). Більшість напрямів має багаторічний (багато-разовий) ефект, який у залежності від виду робіт (у більшості) буде мати позитивні економічні, соціальні та екологічні наслідки протягом багатьох років після закінчення дії даної Програми (від 5 до 20 років). Метою Програми є отримання додаткової рибної продукції за рахунок оптимізації рибогосподарського процесу в Харківській області та впровадження комплексних заходів із підвищення продуктивності водойм за видами водних біоресурсів.

Програма є комплексним багатовекторним напрямом розвитку рибного господарства. Після її реалізації більшість заходів буде мати багаторічні позитивні наслідки для водних екосистем області, які несуть багатофункціональний характер, унаслідок чого спрогнозувати увесь позитивний ефект від реалізації Програми на даний час неможливо.

У результаті виконання Програми очікуються такі результати:

- збільшення виходу товарної рибної продукції, вилов якої здійснюється на водоймах Харківської області, до 4 тис. тонн на 5-й рік виконання;

У результаті виконання Програми очікується:

- збільшення виходу товарної рибної продукції з водних об'єктів Харківської області до 3 тис. тонн на 5-й рік виконання;

- введення в рибогосподарський фонд 8 тис. га водних об'єктів;

- підвищення якості води за рахунок зариблення рослинними видами риб і введення режимів екологічно обґрунтованої експлуатації;

- зниження собівартості рибної продукції за рахунок збільшення вилову на одне промислове зусилля (до 10 кг) та забезпе-

- введення в рибогосподарський фонд 8 тис. га водойм;

- підвищення якості води за рахунок зариблення водних об'єктів області рослинними видами риб;

- розроблення Режимів рибогосподарської експлуатації та науково-біологічних обґрунтувань (приведення рибогосподарської діяльності до вимог чинного законодавства);

- зниження собівартості рибної продукції за рахунок збільшення вилову риби у водних об'єктах області та забезпечення її цінової доступності для різних верств населення;

- збільшення показника зайнятості населення області;

- збільшення обсягів надходжень до бюджетів різних рівнів;

- покращання якості рибної продукції за рахунок дієвого контролю на всіх етапах рибогосподарського процесу.

Координатором виконання заходів і завдань Програми є Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Харківській області.

Висновки

чення її цінової доступності для різних верств населення;

- збільшення показника зайнятості населення області;

- збільшення обсягів надходжень до бюджетів різних рівнів;

- покращання якості рибної продукції за рахунок дієвого контролю на всіх етапах рибогосподарського процесу.

На сьогодні проект Програми проходить стадію погодження із зацікавленими організаціями та установами. Для впровадження Програми вона потребує затвердження Харківською обласною радою.

Література

1. Закон України «Про тваринний світ» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 14, ст.97 // Верховна Рада України; Закон від 13.12.2001 № 2894-III (Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>)

2. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів». Відомості Верховної Ради України

(ВВР), 2012, N 17, ст.155 (Режим доступу - <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3677-17>)

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження тимчасового порядку ведення рибного господарства й здійснення рибальства». Кабінет Міністрів України постанова від 28 вересня 1996 р. N 1192 Київ (Режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1192-96-p>)

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення любительського й спортивного рибальства». / Кабінет Міністрів України; Постанова, Порядок від 18.07.1998 № 1126 Київ Режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1126-98-p>

5. Інструкція про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах / Наказ «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах» // Держкомрибгосп; Наказ, Інструкція, Форма типового документа [...] від 15.01.2008 № 4.

6. Інструкція про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів Міністерство аграрної політики України, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Наказ від 11.11.2005 N 623/404 Режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1458-05>

7. Інструкція про порядок проведення робіт з відтворення водних живих ресурсів. Офіційний вісник України офіційне видання від 08.10.2004. - 2004 р., № 38, стор. 100, стаття 2528, код акту 30089/2004. Режим доступу - <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1142-04>

8. Правила промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України. Режим доступу - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0326-99>

9. Про затвердження Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України / Держкомрибгосп України; Наказ, Правила від 18.03.1999 № 33 Офіційний вісник України офіційне видання від 11.06.1999-1999 р., № 21, стор. 209, код акту 7630/1999.

10. Проект Програми розвитку рибного господарства Харківської області на 2013-2017 рр./ Фондові матеріали Харківського регіонального управління водних ресурсів. – 2013.

Надійшла до редколегії 4.09.2013

